

О.В. Заярнюк
аспірант кафедри
економіки праці та менеджменту
КНТУ
м. Кіровоград

УДК 364.048

ДІАГНОСТИКА МОТИВІВ ЗАЙНЯТОСТІ ОСІБ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ

Стаття присвячена проблемі дослідженню мотивів зайнятості інвалідів. Проаналізовані чинники, що перешкоджають трудовій зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями. Запропоновані напрями сприяння зайнятості інвалідів.

Постановка проблеми. Цивілізовані суспільства визнають людину своєю найвищою цінністю, а пріоритетною метою – спрямування ресурсів і зусиль на її всебічний розвиток як особистості. Реалізація цієї мети передбачає, у тому числі, й розвиток особистості людини з функціональними обмеженнями. Активна соціальна інтеграція осіб з інвалідністю, значною мірою можлива, насамперед, через здійснення комплексу заходів з трудової та професійної реабілітації.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню питань соціального захисту уразливих верств населення, трудових відносин, зайнятості, професійного навчання населення, присвячені праці таких відомих вчених, як: С.І. Бандура, І.Ф. Гнибіденка, О.А. Грішнєвої, С.І. Дорогунцова, Т.А. Заяць, Г.І. Купалової, В.І. Куценко, Е.М. Лібанової, М.В. Семикіної, Л.М. Фільштейна та інших [1, 2, 3].

Постановка завдання. Проте проблеми стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями в сучасних умовах побудови соціально орієнтованої ринкової економіки все ще залишаються нерозв'язаними. Актуальність і недостатня вивченість вказаних проблем, визначили вибір теми даної статті.

Виклад основного матеріалу. Дані проведеного нами дослідження¹ свідчать про те, що незважаючи на обмеженість працездатності, більшість осіб з інвалідністю відчують потребу у трудовій зайнятості. Про силу трудових мотивів свідчить висока питома вага ствердних відповідей (74%) на запитання „Чи є у Вас бажання працювати?”. „Ні” відповіли 17% опитаних, не змогли визначитись з цього приводу 9%.

Аналіз розподілу осіб з інвалідністю в залежності від наявності у них професії свідчить про високий мотиваційний потенціал зайнятості серед осіб з функціональними обмеженнями (табл. 1). Жоден з опитаних респондентів не обрав варіант відповіді „професії немає, можливості виконувати трудові операції немає”. При цьому потрібно відмітити, що серед осіб з інвалідністю, які не мають професії переважна більшість (64,3%) – це особи молодого віку.

Таблиця 1

Розподіл осіб з інвалідністю в залежності від наявності професії

Наявність професії	Кількість респондентів з інвалідністю, %		
	I група	II група	III група
є одна професія	44,2	51,7	58,5
є дві, або більше професій	8,3	11,4	22,1
професії немає, але є можливість виконувати певні трудові операції	47,5	36,9	19,4
професії немає, можливості виконувати трудові операції немає	-	-	-

Очевидно, що освіта і професійна підготовка є запорукою конкурентоспроможності людини на ринку праці. Водночас, результати дослідження свідчать, що отримання освіти є для інвалідів істотною проблемою. При цьому слід відмітити, що серед осіб з III групою інвалідності найбільша частка тих, хто отримав загальну середню освіту (95%), разом з тим серед інвалідів I та II груп таких лише 77%. Дані дослідження показують, що серед інвалідів найнижчий рівень освіти відзначений в середній віковій групі, водночас серед осіб у віці 20-29 років кожен п'ятий має вищу освіту (табл. 2).

Таблиця 2

¹ Соціологічне опитування проводилося Семикіною М.В. та автором в 2005-2006 рр. серед осіб з обмеженими фізичними можливостями Кіровоградської та Черкаської областей. Опитуванням було охоплено 1768 осіб.

**Рівень освіти осіб з обмеженими фізичними можливостями
в залежності від віку**

Рівень освіти	Вік (число респондентів, %)				
	до 20 років	20-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років
Початкова освіта	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Неповна середня освіта	42,2	14,3	18,3	11,8	20,2
Загальна середня освіта	27,3	35,8	31,6	27,7	32,5
Середньоспеціальна освіта	30,5	21,4	31,4	40,5	29,3
Неповна вища освіта	0,0	7,1	4,0	4,1	2,0
Вища освіта	0,0	21,4	14,7	15,9	16,0
Наявність наукового ступеня	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Усього	100	100	100	100	100

Очевидно, що наявність інвалідності сама по собі істотно обмежує можливості пошуку роботи. Так, погане самопочуття в якості чинника, що перешкоджає трудовій зайнятості назвав кожен четвертий респондент. Крім цього, серед причин, що негативно впливають на активність осіб з функціональними обмеженнями на ринку праці істотними є низька оплата праці та відсутність відповідної роботи по професії. Віддаленість місця роботи від місця проживання є також суттєвим чинником, що перешкоджає трудовій зайнятості, особливо для осіб з I групою інвалідності (табл. 3).

Таблиця 3

**Оцінка респондентами чинників, що перешкоджають їх трудовій зайнятості
(у % до кількості опитаних)**

Чинники, що перешкоджають трудовій зайнятості	Група інвалідності		
	I група	II група	III група
Погане самопочуття	28,8	25,6	20,4
Відсутність відповідної роботи по професії	37,3	29,5	26,7
Віддаленість місця роботи від місця проживання	34,5	22,5	15,6
Низька заробітна плата	38,7	41,2	42,3
Неприйнятний режим роботи і розпорядок дня	0,0	0,0	0,0
Сімейні обставини (необхідність займатися вихованням дітей, онуків, догляди за іншими членами сім'ї)	0,0	0,0	1,2

Щодо сфери праці, бажаної для осіб з інвалідністю, то тут ситуація виглядає наступним чином (табл. 4). Бажання працювати на державних підприємствах звичайного типу виявила переважна більшість опитаних осіб з інвалідністю: 41,3% інвалідів I групи, 44,6% – II групи і 54,8% – третьої. Кожен п'ятий інвалід I групи обрав в якості сфери праці підприємства УТОГ або

УТОС, серед осіб з II групою інвалідності таких виявилось 13,6%, з III групою – 8,8%. На сільськогосподарських підприємствах (фермерських господарствах) виявив бажання працювати кожен десятий з опитаних інвалідів, більшість яких проживають у сільській місцевості. Займатися індивідуальною трудовою діяльністю в основному виявили бажання 22,1% осіб з III групою інвалідності, дещо менше таких серед інвалідів II групи – 17,8%, I групи – 2,3%. Потрібно відмітити, що серед осіб з функціональними обмеженнями, готових працювати в сфері малого бізнесу переважають люди молодого віку з вищою освітою.

Щодо надомної праці, то тут слід відмітити, що такий низький відсоток бажаючих працювати в цій сфері пояснюється тим, що великою проблемою є недостатня конкурентоспроможність продукту надомної праці, крім того, сьогодні відсутні нові підходи до організації цього виду діяльності. Надомна праця, як правило, не потребує освіти й спеціальності, не надає людині можливостей для кар'єрного зростання, вона є малокваліфікованою та низькооплачуваною.

Таблиця 4

Розподіл осіб з інвалідністю в залежності від бажаної сфери праці
(у % до кількості опитаних)

Сфера праці	Група інвалідності		
	I група	II група	III група
на державних підприємствах звичайного типу	41,3	44,6	54,8
на сільськогосподарських підприємствах (фермерських господарствах)	8,2	12,3	14,3
на підприємствах УТОГ, УТОС	14,1	8,6	2,4
на спеціалізованих підприємствах, в цехах, дільницях	23,9	11,7	0
займатися індивідуальною трудовою діяльністю	2,3	17,8	22,1
займатись надомною працею	10,2	5,0	6,4

Висновки. Для подолання існуючих негативних тенденцій в системі стимулювання зайнятості осіб з інвалідністю, на наш погляд, необхідно:

- в усіх навчальних закладах, незалежно від форми власності, передбачити квоту для навчання молоді з інвалідністю за рахунок держави;
- вивести на новий рівень ринок надомної праці за допомогою державної підтримки (наприклад, організація продаж періодичної преси за місцем проживання, інформаційне забезпечення питань надомної праці інвалідів,

надання пільг надомникам щодо сплати комунальних послуг, послуг зв'язку);

- сприяти підвищенню підприємницької активності серед осіб з інвалідністю шляхом надання пільг, створення економічних, соціальних і психологічних стимулів;
- створювати можливості для реалізації бізнес-проектів інвалідів шляхом надання їм регіональних субсидій, додаткових пільг малим підприємствам, які працевлаштовують інвалідів, через надання підтримки регіонального фонду держмайна в наданні приміщень підприємствам інвалідів;
- підтримувати суб'єктів господарювання, які працевлаштовують певну кількість інвалідів понад обов'язків норматив шляхом надання податкових пільг і першочергового доступу до цільової фінансової допомоги на оновлення засобів виробництва.

Література

1. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С.І. Бандур, Т.А. Заяць, В.І. Куценко та ін. За заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – Черкаси.: Брама-Україна, 2006. – 760 с.
2. Проблеми зайнятості та розвитку ринку праці в гуманітарній сфері України / С.І. Дорогунцов, Б.М. Данилишин, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова, С.І. Бандур // Гуманітарна сфера України: проблеми і шляхи формування. – К.: РВПС України НАН України, 2000. – 64с.
3. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати: кол. монографія / Д.П.Богиня, Г.Т.Куліков, М.В.Семикіна та ін. – К.: Інститут економіки НАНУ, 2001. – 300с.

Статья посвящена проблеме исследованию мотивов занятости инвалидов. Проанализированные факторы, что препятствуют трудовой занятости лиц с ограниченными физическими возможностями. Предложены направления содействия занятости инвалидов.

The article is devoted to the problem to research of motives of employment of invalids. The analysed factors, that hinder to labour employment of persons with the limited physical possibilities. Directions of assistance to employment of invalids are offered.

Ключевые слова: инвалид, занятость, мотив, диагностика

Keywords: invalid, employment, motive, diagnostics